

Конституційне право

Лекція №1

*Тема: Конституційне право України - провідна
галузь національної системи права*

План:

1. Поняття конституційного права України. Конституційне право України як галузь права, наука і навчальна дисципліна. Місце і роль конституційного права в національній системі права України.
2. Предмет конституційно-правового регулювання і конституційно-правових відносин в Україні.
3. Принципи конституційного права України.
4. Метод конституційно-правового регулювання в Україні.
5. Поняття конституційно-правових відносин, їх склад, особливості і види.
6. Система конституційного права України. Конституційно-правові інститути та норми.
7. Джерела конституційного права України: поняття, види.
8. Конституційно-правова відповідальність: поняття, підстави, форми

Конституційне право України

Як галузь
права

являє собою сукупність правових норм, які закріплюють і регулюють політичні та інші найважливіші суспільні відносини в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя і діяльності суспільства і держави

Як наука

є системою ідей, концепцій, теорій, учень про конституціоналізм і конституційне право як галузь національного права, спрямованих на належне теоретико-методологічне забезпечення національного державотворення та правотворення

Як навчальна
дисципліна

Це система знань у галузі конституційного права, одержаних наукою конституційного права та практикою конституційного будівництва і реалізації конституційного права

Основні риси конституційного права як галузі права

Фундаментальність

встановлює основні принципи життєдіяльності держави, суспільства, особи (ст. 6, 15 ін.)

Універсальність

з неї починає формуватися вся система права України, визначаються сфери законодавчого регулювання (ст. 43, 51, 92)

Публічність

Пов'язана з реалізацією не приватного інтересу, а публічного, і однією із сторін відносин є держава в особі органів державної влади (хоча з елементами приватної)

Об'єктивність

КПУ є системою правових норм. Однак суб'єктивне значення полягає у можливості обрання варіанту певної поведінки (право на вищу освіту)

Політичний характер

регулює державно-владні відносини, встановлюючи належність публічної влади і порядок її здійснення

Широке коло суб'єктів

Є майже всі суб'єкти національного права. Специфічним суб'єктом є народ

Предмет конституційного права

Це система суспільних відносин врегульованих нормами конституційного права, що пов'язані з

Основами конституційного ладу

Організацією та діяльністю органів державної влади

Правовим захистом України

Конституційно-правовим статусом людини і громадянина

Територіальним устроєм України

Національною безпекою та обороною

Формами безпосереднього народовладдя

Місцевим самоврядуванням

Функціонуванням політичної системи

Усі вони мають

Політичний характер, який пов'язаний зі здійсненням влади

Метод конституційного права (конституційно-правового регулювання)

Це система способів та засобів цілеспрямованого юридичного впливу норм конституційного права на суспільні відносини, що є предметом конституційного права

ознаки

загальні

1. Стосується юридичних норм
2. Забезпечує єдність регулювання
3. Гарантується засобами держ. примусу
4. Є критерієм поділу норм на галузі

спеціальні

1. Регулює політичні, економічні, соціальні, культурні та інші відносини;
2. Обумовлений функціями КПУ
3. Має переважно імперативний характер
4. Сприяє реалізації інтегративної функції;
5. Є сукупністю методів спеціального впливу

Метод конституційного права

Основні риси

з їх допомогою регулюються
*основоположні відносини в
державі - відносини
народовладдя*

високий юридичний рівень

*установчий характер -
відбувається врегулювання
відносин і принципів
життєдіяльності суспільства*

універсальний характер

*переважають методи імперативного характеру,
проте, використовуються і диспозитивні
методи*

Методи конституційного права

загальні

Імперативний
(субординації)

Диспозитивний
(координації)

Конституційного дозволу

Конституційного
зобов'язання

Заборони

спеціальні

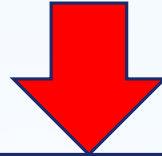
Конституційного
установлення

Конституційного
нормування
(Основоположного
(сутнісного) нормування)

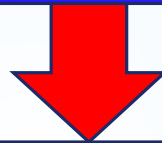
Універсального правового
регулювання

Екстраординарного
(виняткового) правового
регулювання

Імперативний (субординації) - є пріоритетним

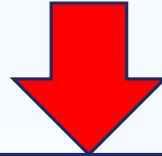

Передбачає регулювання суспільних відносин зверху донизу на владно-імперативних засадах тобто базується на владі й підкоренні

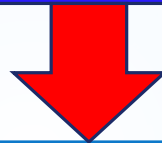

Наприклад, використовується під час здійснення виконавчої влади

Диспозитивний (координації)

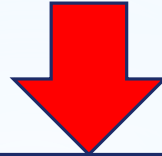

підкреслює демократичний потенціал конституційного права України і виявляється у рівності деяких суб'єктів конституційно-правових відносин

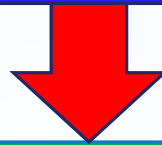

Наприклад, місцеве самоврядування є відділеним від держави, вищі органи державної влади рівні у відносинах між собою, в деяких випадках відносини між державою та особою тощо

Конституційного зобов'язання

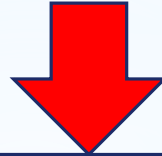

Виявляється у спонукальному щодо суб'єктів характері
приписів

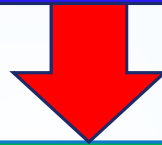

Кожен зобов'язаний не
заподіювати шкоду природі,
культурній спадщині.
Відшкодовувати завдані ним
збитки (ст.66)

Конституційного дозволу

Виявляється у закріпленні міри можливої поведінки суб'єктів конституційного права

Кожен має право володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ч.1 ст.41)

Заборони

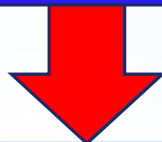
Передбачає юридичне обмеження правосуб'єктності учасників конституційних правовідносин, що має на меті запобігання здійсненню конституційного делікту

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню (ч.2 ст.27)

Конституційного установлення

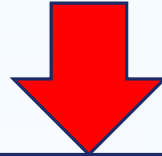

Полягає в нормативному установленні, визначенні основ суспільного і державного ладу, безпосередньої демократії, правового статусу людини, організації та функціонування публічної влади тощо (закріплюється переважно у нормах дефініціях)

Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (ст.1)

Конституційного нормування

Є характерним для закріплення правового статусу особи (за винятком політичних прав) у межах та обсязі конституційного закріплення без конкретизації цього інституту

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини (ч.1 ст.27)

Принципи конституційного права

Це основні керівні засади, ідеї, ідеали, які визначають сутність, зміст, спрямованість і форми конституційно-правового регулювання

Загальні

Найбільш узагальнені керівні засади, ідеї, а іноді й завдання: публічності, пріоритетності, універсальності, демократизму, гуманізму, активної дієвості, науковості, системності, програмності, наступності (континуїтету) тощо

Спеціальні

Керівні засади, ідеї, що виражають сутність і зміст окремих основних інститутів цієї галузі. Вони розкривають і деталізують загальні принципи, спрямовують їх на конкретні групи суспільних відносин (місцевого самоврядування, форм безпосередньої демократії, конституційної юстиції)

Структура конституційного права

Це внутрішня будова конституційного права,
спосіб (закон) зв'язку утворюючих його
елементів - інститутів і норм

елементи

Публічне + приватне
право

Матеріальне + процесуальне
право

Загальна + особлива
частини

Об'єктивне + суб'єктивне
право

Національне +
наднаціональне право

В перспективі

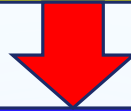
Система конституційного права

це об'єктивно обумовлена сукупність інститутів і норм конституційного права, що регулюють суспільні відносини, які є предметом конституційного права

Конституційно-правова норма

Це формально визначене, встановлене чи санкціоноване українським народом, державою чи суб'єктами місцевого самоврядування правило поведінки, що регулює суспільні відносини, які є предметом конституційного права з забезпечується внутрішнім переконанням або за допомогою легального примусу

Види конституційно-правових норм

За методом правового регулювання

Імперативні + диспозитивні

За призначенням у механізмі правового регулювання

Матеріальні + процесуальні (ст.82)

За властивостями складових елементів

Уповноважуючі (ст.1, 2,8) + зобов'язуючі (ст. 65, 66, 67, 94) + забороняючі (ст.126)

За територією дії

Загальнодержавні + місцеві

За терміном дії

Постійні + тимчасові + виключні

За функціональною спрямованістю

Установчі (норми-принципи)

формують фундамент правового регулювання суспільних відносин і правового статусу людини в Україні, закріплюють основи конституційного ладу ін (ст.2, 3, 8)

Забезпечувальні

містять гарантії реалізації суб'єктами конституційно-правових відносин прав і обов'язків

Декларативні

визначають завдання правової регламентації окремих видів суспільних відносин

Дефінітивні норми

це визначення конституційно-правових явищ і категорій (ст.113)

Колізійні норми (норми-арбітри)

це норми, що призначені для усунення суперечностей між конституційно-правовими приписами

Оперативні (норми-інструменти)

визначають дату вступу в дію нормативно-правового акта, припинення його дії

Структура конституційно-правової норми

Гіпотеза

+

Диспозиція

+

Санкція

Визначає правила поведінки, які виражаються в мірі дозволеної й належної поведінки суб'єктів

Визначає саму модель поведінки суб'єктів, незалежно від їх волі і містить правовий припис про діяльність в умовах передбачених гіпотезою

Правовий припис про міру конституційно-правової відповідальності суб'єктів конституційного права

Верховна Рада України працює сесійно (ч.1 ст.82)

Акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України (ч.2 ст.117)

У разі скасування вироку суду... держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду (ч.5 ст.62)

Інститут конституційного права

Це сукупність конституційно-правових норм, що врегульовують однорідне коло суспільних відносин, що є предметом конституційного права

генеральні інститути

формується у зв'язку зі специфікою окремих, найбільш широких різновидів суспільних відносин у предметі конституційного регулювання

основні

вирізняються більш вузькою предметною і функціональною спеціалізацією;

субінститути

являють собою досить компактні групи конституційних норм

Конституційно-правові відносини

це суспільно-політичні відносини, врегульовані нормами конституційного права України, змістом яких є юридичний зв'язок між його суб'єктами у формі взаємних прав і обов'язків, передбачених відповідною конституційно-правовою нормою

Склад

Суб'єкт

+

Об'єкт

+

Зміст
(суб'єктивні
права та
юридичні
обов'язки)

+

Юридичний
факт

Суб'єкти конституційно-правових відносин

Це учасники конституційно-правових відносин, наділені конституційною правосуб'єктністю (правоздатністю та дієздатністю), що визначаються нормами конституційного права

індивідуальні

1. Громадянин
2. Народний депутат України,
3. Депутат місцевої ради;
4. Президент України;
5. Суддя;
6. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;

колективні

1. Народ України,
2. Територіальна громада;
3. Верховна Рада України;
4. Кабінет Міністрів України
5. Конституційний Суд України;
6. парламентські комітети;
7. постійні комісії Верховної
8. Політичні партії

Об'єкти конституційно-правових відносин

це предмети або явища реальної дійсності, стосовно яких в нормах конституційного права встановлюються права і обов'язки, тобто визначається необхідна поведінка учасників правовідносин

матеріальні

- державна територія;
- матеріальні цінності;
- поведінка людей;
- діяльність об'єднань громадян;
- діяльність органів державної влади;
- діяльність органів та інших суб'єктів місцевого самоврядування

нематеріальні

- життя,
- здоров'я,
- честь,
- гідність
- інші нематеріальні блага
- духовні цінності

Юридичний факт

це визначені гіпотезою конституційно-правової норми конкретні обставини (умови), з настанням яких виникають, змінюються або припиняються конституційно-правові відносини

Суб'єктивні (дії)

причини діяльності суб'єктів правових відносин, що виявляються у зміні конституційно-правових відносин (імпічмент, набуття повноважень президентом ін.) або наслідки поведінки конституційно-правових відносин, що виникненні, та припиненні

Об'єктивні (події)

причини впливу об'єктивних явищ на виникнення, зміну та припинення конституційно-правових відносин (вік, стихійні лиха, епідемії ін)

Джерела конституційного права

Зовнішня форма об'єктивації (вираження і закріплення) конституційно-правових норм, що мають юридичне загальнообов'язкове значення (юридичну силу)

За юридичною
силою

1. Конституційні,
2. законодавчі,
3. підзаконні,
4. локальні

За формою

1. Нормативно-правові акти,
2. Договори
3. Судові прецеденти,
4. Акти інших соціальних норм (моралі, етики)

За юридичною силою джерела поділяються

Конституція України

Закони

конституційні

органічні

звичайні

надзвичайні

Міжнародні договори

Акти всеукраїнського референдуму

Підзаконні нормативно-правові акти

Акти КМУ, Акти ВРУ,
Акти Президента ін.

Конституційно-правова відповідальність

Це особливий вид юридичної відповідальності, що має складний політико-правовий характер, настає за скоєння конституційно-правового делікту та яка виявляється у несприятливих наслідках для суб'єкта конституційного делікту

Об'єкт

- Конституційний лад,
- Законність,
- Правопорядок,
- права і свободи людини

Об'єктивна сторона

Діяння, його негативні наслідки та причинний зв'язок між ними

Суб'єкт

- Президент,
- Народний депутат,
- Уряд,
- Політична партія,
- Громадяни,
- Державні службовці ін

Суб'єктивна сторона

Вина - психічне відношення суб'єкта до діяння (намір чи необережність)

Форми конституційно-правової відповідальності

За суб'єктом відповідальності

- Індивідуальні
- колективні

За суб'єктом застосування санкції

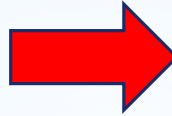
- Президент
- Верховна Рада України
- Конституційний Суд України

За метою і наслідками санкцій

- Правовідновлювальні
- Провопереджувальні
- Правоприпиняючі

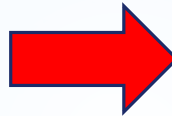
За характером негативних наслідків

Дострокове припинення повноважень органів публічної влади та їх посадових осіб

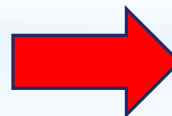
- Усунення Президента в порядку імпічменту
- Дострокове припинення повноважень ВРУ;
- Резолюція недовіри уряду

Скасування, зупинення актів органів публічної влади та їх посадових осіб

- Визнання законів неконституційними КСУ;
- Накладання вето на закони
- Зупинення дії рішень місцевого самоврядування

Встановлення обмежень щодо реалізації окремих конституційних прав відповідними суб'єктами

- Заборона утворення й діяльності громадських об'єднань;
- Втрата громадянства
- Позбавлення статусу біженця